

Različnost nemškega in slovenskega jezika pri imenih.

Pred nemške imena se postavlja določivni člen „der, die, das“ ali pa nedoločivni „ein, eine, ein“, kateri tudi spol imen naznanuje, pa ne vselej, le mislimo: „das Mädchen, das Weib, das Frauenzimmer, das Mannsbild“. Določivni člen je izpeljan iz kazavnega zaimena: „der, die, das“ (namest „dieser, diese, dieses“) in tedaj ni zamo za to pri imenu, da njegov spol naznanuje; nedoločivni člen pa je izpeljan iz glavnega števlnika „ein, eine, ein“ in naznanuje eno reč tistega plemena. Ni vse eno, ali se rabi določivni ali nedoločivni člen. Učitelj naj skuša, da to otrokom pojasnuje v primernih zgledih, kakorsne se nahajajo po nemških berilih: II. „Sprach- u. Lesebuch:“ „Ein Mann sah einst eine Ameise.... Aufmerksam verfolgte der Mann das emsige Thierchen“. Na ti stopnji se vé, da učenci tega še ne razumejo. —

Pod čerko *e* pravi vodilo: „Nekteri imena nimajo ne v slovenskem, ne v nemškem množnega števila“. Vzrok tega naj se pové otrokom, kadar se pozneje govori od raznih imenskih plemen, kadar pridejo tedaj snovne imena na versto.

Pristaviti bi se tukaj vtegnile nekatere splošne vodila za stran spola imen, post.:

1. Moškega spola so vse tiste imena, ktere naznanujejo moške imena in stanove, kar se imenuje naravni spol.

2. Ženskega spola so vse tiste imena, ktere naznanujejo ženske osebe in stanove.

3. Srednji spol je posebno za stvari.

Bolj tankih vodil se vsak učitelj, ki vestno opravlja svojo dolžnost, lahko poišče iz primernih knjig.

(Dalje prib.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XVII.

U. Velikrat sem že mislil, ker eni pišejo zdaj, zdej, eni pa sedaj, sedej, — ktero je bolje.

T. Pišejo tudi sadaj in sada.

U. To je bolj po hrovaško menda; ali od kod razlika v pisavi sedaj in zdaj?

T. Obrazilo *daj* (stsl. *gda* kaže na „god“ čas) lika prirečja, ktere znamenjajo čas: *kdaj*, *ondaj*, *sedaj* ali *zdaj*, *tedaj*, *nekdaj* in *nikdaj* ali *nikdar*, *zgodaj*. *Se* - je iz nekdanjega zaimka *s'*, *si*, *se* (*hic*, *haec*, *hoc*; *se* *ecce*; *s'de* *hic*, minus bene *zde* et *zdě*), v moškem spolu z mehkim polglasnikom (*jerek*), ki se večidel namestuje z *e*, torej naj raji pišem *sedaj*; ker se pa *jerek* tudi izpusča in *s* pred mehкими soglasniki spreminja v *z*, pišejo mnogi *zda*j, kakor *zvečer* nam. *svečer* itd.

U. Ali bi se ne smelo pisati *sida*j, ker se *jerek* namestuje tu in tam z *i*, kakor *si* že unkrat omenil?

T. Tudi *sida*nji sem bral neki, pa se ne spomnim več, kje je bilo. Drugi jugoslovanski bratje govorijo in pisarijo *sad*, *sada* in *sada*j, kakor tudi *tad*, *tada*, *kada* itd. Da se z njimi vjemajo, in ker se sim ter tje namesti mehkega poglasnika' najde celo *a*, pisarijo nekteri Slovenci *sada*j, *kada*j (*kedaj*, *kdaj*), *tada*j (*tedaj*).

U. Kaj je misliti zastran *-daj* in *-dej*?

T. Močne oblike so pologoma oslabele, tako tudi obrazila (*daj*, *dej*, *de*, *di*), dasiravno se nekatere slabejših v prav starih pismih najdejo. Pomenijo te obrazila ali *čas* ali kraj in mesto, kje se kaj godi, kje je to ali uno. Sklepajo se z zaimki *k*, *s*, *t*, *on*, in s števnikom *ves*: *kedaj* (*kada*j), *kdaj*; *tedaj*, *tedej*; *nekdaj*, *nekdej*; *zdaj*, *zdej*, *zdě*; *kdaj*, *kdej*; *ondi*, *ondukej*; tudi, *otudi*; *vsakdaj*; *drugdi* nam. *drugé*, *drugej* ali *drugje*; kje iz nekdanjega *kde*, kakor *tukej*, *tukje*; *tamkej*, *tamkje*; *nikje*, *nikjer*, — ktere sploh znanijo kraj ali mesto, z obrazilom ali nastavkom *-je* nam. stsl. *-dě*.

U. Da ti po pravici povem, da se mi *sada* in *sada*j zdi preveč po hrovaško, *zdej* in *sedej* pa preveč po kranjsko-slovensko.

T. Torej tudi jaz naj raji pišem *sedaj* ali pa *zdaj*.

XVIII.

U. Tukaj se bere *sicer*, *drugod* pa tudi *scer*, — ktero je pravo?

T. Mislím, da je pisava *sicer* bolja, ker je iz nekdanjega *sice*, z dostavljenim *r*.

U. Kaj pa je *sice* pomenilo *nekdaj*?

T. *Sice*, tudi *siko* (*sic*), *sic' sik'*, *sicev' sikov'* (*talís*). *Metelko* pravi, da je *sicer* narečje in vez (*adv.* in

conj.) iz ostarelega *sice*, ter pomeni *quidem*, zvar, dal bi mu *sicer*, pa se bojim; v začetku ali s konca *alioquin*, *sonst*, *widrigens*: plačaj, *sicer* bo druga; in Murko ima tudi prilog *siceren*, *-rna*, *-rno*, *sonstig*, iz česar se vidi, da je *sim* ter *tje* v navadi.

U. Rabi se prav lahko in prav dostikrat, in ljubo mi je, da vem sedaj, da je iz *sice*, pravilno torej *sicer*, in po tem se hočem ravnati tudi jest.

XIX.

U. Zakaj je tukaj brati „na selu po leti?“ Oboje — selo in leto — je srednjega spola in v ravno tistem sklonu. Tako se bere malo poznej „na belišči in belišču, v naročji in naročju.“ itd.

T. Nekdaj je bil v tem razloček pri moških in srednjih imenih v dajavnem in skazavnem. V novoslovensčini se redko najde v skaz. *-ej* ali *-e*: v blagej ali blazej, okej, duhej; celo morzej, sercej; sveté. Večidel je v daj. dosledno *-u*, v skazavnem pa *-u* in *-i*. Vendar pogledjva v slovnico, kaj velewa ona?

U. V naj novejši, ki si mi jo nasvetoval, bere se o tem tole: „Na mesto staroslovenske mestnikove končnice *é* (za ozkimi soglasniki *i*) stopila je v novoslovenski pisavi dajavnikova oblika, tako da se nam mestnik sploh ne loči od dajavnika; samo za ozkimi soglasniki se bere v nekterih spisih staroslovenski *i*, ki med ljudstvom še dan danes živi“ — in str. 34. — „kar je posebno za čerko *j* (vsaj pri srednjih samostavnih) in za topljenci posneme vredno, ker se popolnoma vjema z ljudskim govorom“.

T. Nekdanje oblike *ej* ali *ě* v skazav.: v blagej, v grade, v mrace itd., dasiravno je *sim* ter *tje* po Koroškem in Kranjskem slišati in tu in tam pri poprejšnjih pisateljskih brati, se menda poprijemali ne bodo; želeti bi pač bilo, da bi v daj. vselej pisal se — *u*.

U. Zakaj neki?

T. Za to, da se moški in srednji spol po obliki že na tanko loči memo ženskega, in nekako daj. sklon od skaz.

U. Ali delajo drugi Slovani, p. Hrovatje, Serbje tudi ta razloček za ozkimi soglasniki (*š*, *š*, *č* in *j*)?

T. Tem je vse eno, v daj. in skaz., za širocimi in ozkimi soglasniki pišejo vselej *-u*: v selu, na polju.

U. Zakaj jih mi ne posnemamo in zakaj ne pišemo tudi mi v skaz. vselej *-u*?

T. Ker se omenjena pisava vjema *a)* nekoliko s staroslovensčino, *b)* z ljudskim govorom, in *c)* ker se za ozkimi soglasniki, zlasti v srednjih imenih in za *j* že celo, dobro podá.

U. Zakaj piše tu „po leti“ za širokim in terdim soglasnikom *t* vendar le *i* ne pa *u*?

T. Zdi se mi, da je kakor prirečje ali prislovje (*adv.*), kar nekteri tudi skupej pišejo, p.: časi, včasi, počasi; verhi, poverhi; poleti, podnevi, pogodi, pa tudi po dnevu, po godu itd.

U. Torej sem tolikrat že bral na potu in na poti.

T. Pot je pa različnega spola ter se po tem različno lahko piše; v enoj. je mošk. in žensk. sp., torej — na potu in na poti, — v množ. celo srednj., torej: dobri potje, slabe poti, gerde (*a*) pota.

U. Morebiti velja za uno spreminjavo, v skaz. *i* nam. *u*, tisto pravilo, po katerem se za ozkimi soglasniki *om* in *ov* spreminja v *em* in *ev*?

T. Po soglasnikih *š*, *š*, *č* pišejo vendar sploh raji *u*: pri možu, v košu, na kovaču, da se bolje vjemajo z jugoslovanskimi pisatelji.

U. Ali smem torej svobodno spreminjati ali ne?

T. V daj. naj se piše pravilno *u*, v skaz. svobodno; za *j* zlasti v srednjem spolu mi je vendar *i* kej vsčč: v naročji, na cvetji, po petji, po drevji, dasi v naročju, na cvetju, po petju, po drevju ni napačno.

P a š n i k.

Kaj je v naših domačih (narodnih) šolah poboljšati potrebnega, da svoj namen v sedanjih časih dosežejo? Kaj tirjajo nekteri naših sedanjih srenjskih glavarjev od naših šol, kar se jim dovoliti ne more in ne sme.

(Odgovor na tretje vprašanje, ki ga je lavantinski ordinariat za leto 1862. mlajšemu duhovništvu zastavil.)

V naših narodnih šolah (pučkih učionah) je naj prej treba narodnega domačega duha po sv. katoliški veri razsvetljenega v vseh rečeh vpeljati. — Tedaj, kar je splošnih opravil, naj bi